

A Nagy Trianon kastély
Cotelle-terme –
a tárgyalás és
az aláírás színhelye

CULTURIS / AKG-IMAGES

Trianon a francia hatalmi politika rendszerében

A trianoni békeszerződés észszerűtlen, erőből való előkészítése és katasztrofális következményei számos összeesküvés-elméletnek szolgáltak táptalajul. **Ormos Mária**, a decemberben elhunyt kiváló történész megszakításokkal sok évtizeden át foglalkozott a témával, alapművét folyamatosan kiegészítve az időről időre megnyíló új levéltári források tanúságaival – ő adta közre a szerződés legteljesebb diplomáciatörténeti feldolgozását. Nemrégiben megjelent és már a legújabb publikációkra is kitekintő könyvből azt a részletet közöljük, amelyikből kitűnik annak a Franciaországnak az álláspontja a Nagy Háború utáni Európáról, amely hatalom Wilson amerikai elnök voltaképpen visszavonulása után megnövekedett, bár korántsem akkora szerepre tett szert a békeszerződések kialakításában, mint amekkorát a magyar közvélemény a francia politikának tulajdonít

Franciaország számára a háború után megnövekedett Közép-Európa jelentősége. Mind a Balkánhoz, mind Ausztria–Magyarországhoz azelőtt is fűződtek ugyan francia érdekek, de a franciáknak mindig számolniuk kellett valamely más hatalom uralmával e régióban. A háború idején pedig szinte bizonyosra lehetett venni, hogy a cári birodalom befolyása nagyon megnő majd ebben a térségben. 1917–1918 folyamán azonban változott a kép: eltűnt az ellenséges Monarchia, de eltűnt az orosz szövetség is. Párizs szempontjából merőben új helyzet állt elő, s ennek értékelésében és kihasználásában se kidolgozott elméletre, se előzetes gyakorlatra nem lehetett támaszkodni. Bizonyos csak az volt, hogy a Közép-Európában támadt űr betöltése fontos lenne, s hogy ennek bizonyos objektív feltételei is megvannak.

Fontossá vált Közép-Európa, mindenekelőtt Németország miatt, mert Franciaországnak feltétlenül szüksége volt arra, hogy gondoskodjék az orosz birodalmat helyettesítő ellensúlyról. Növekedett a térség jelentősége az orosz proletárforradalom fényében azért is, mert mind az esetleges szovjetellenes felvonulás résztvevőjeként, bázisaként és hátszágaként, mind az úgynevezett védelmi vagy egészségügyi övezet terepeként számításba lehetett venni. Mindemelllett, harmadik szempontként, a közép-európai övezetnek megvolt a maga gazdasági és pénzügyi jelentősége is a Nyugat számára.

Franciaország kormányai a 19. század végén és a 20. század elején nagy gyarmatbirodalom kialakításán munkálkodtak, s e korszakot felgyorsuló gazdasági – ipari, kereskedelmi és tőkekihelyezési – tevékenység jellemezte. Végül megkoronázta

e folyamatot a háborús győzelem. 1918–1919-ben a politikai elképzeléseket így a Harmadik Köztársaság megelőző sikeresorozata befolyásolta. A gazdasági élet vezetői csakúgy, mint a politikusok nagy része, a sikerekből merítette a jövőre irányuló elképzeléseit. Ugyanakkor a háború minden korábbinál világosabban bizonyította, hogy a további növekedés lehetőségét jó előre biztosítani kell a német versennyel és a német terjeszkedési törekvésekkel szemben. Egy francia vezetésű Közép-Európa jelentősen megszilárdíthatta Franciaország biztonságát. Ugyanakkor már a háború vége felé világossá vált, hogy a politikai befolyás megszerzésén túl a francia tőkének is fontos a régióba való behatolás, nehogy ugyanezt a német tőke tegye meg.

A háború befejezésekor mind a nagy tőkeérdekeltségek vezetői, mind a korszak politikusai elég erősnek és mozgékonyan látták a francia gazdaságot ahhoz, hogy a Duna-medencében meghódítsa a döntő pozíciókat. Alkalmasnak látszott a térség arra is, hogy az elvesztett oroszországi tőkepiacot pótolja.

Franciaországnak feltétlenül szüksége volt arra, hogy gondoskodjék az orosz birodalmat helyettesítő ellensúlyról; növekedett a térség jelentősége

Az első időben, főként az intervenció idején, ez természetesen nem azt jelentette, hogy a francia kormány lemondott volna az Oroszországban befektetett tőkéről; ellenkezőleg, az intervenciót többek között éppen azért folytatta, hogy e hatalmas összegekről ne kelljen lemondania. Közép-Európa mindenesetre pénzügyi szempontból is kínált előnyöket. Közepesen fejlett terület volt, vagy legalábbis nem nagyon elmaradt. Gazdasági szerkezete hinni engedte, hogy a befektetett tőke viszonylag hamar megtérül és a haszon is gyorsan mutatkozik. A gazdasági terjeszkedés e módja megfelelt a francia hagyományoknak: a Franciaországból kiáramló tőkét jó ideje az ilyesfajta területek vonzották, míg a gyarmatokon a befektetések csak szerény méretekben növekedtek. A szóban forgó terület ugyanakkor fejlesztési lehetőségeket is kínált nem jelentéktelen, de jórészt feltáratlan nyersanyagforrásaival, viszonylag jól kiépített közlekedésével, előnyös földrajzi helyzetével.

Gazdasági, politikai és katonai szempontok összessége avatta tehát Közép-Európát Franciaország számára másodlagos szerepében is fontos területté. 1917–1918-tól e kérdés mind mélyebben foglalkoztatta Párizst, míg a terület jövője szempontjából döntővé vált, hogy vajon a francia potenciál valóban be tudja-e tölteni az űrt.

Másfajta várakozással figyelték a békerendszer kifermálódását a velük kötendő békékben legközelebből érdekelt kis államok. Számukra a békeszerződés létfontosságú okmány volt; életük alakulásában a francia politikának pontosan akkora jelentőség jutott, mint amekkora szerepet a békék kialakításában játszott.

Így érthető, ha a franciák közép-európai politikájával az érintett kis országokban eddig sokkal többet foglalkoztak, mint magában Franciaországban. S különösen érthetővé válik e jelenség, ha számításba vesszük azt is, hogy Franciaország már 1919-ben, a békekonferencia idején kivívta „a közép-európai rend atyjának” kétes dicsőségét, majd az idők folyamán Trianon és Clemenceau, Saint Germain

Másfajta várakozással figyelték a békerendszer kifermálódását a legközelebből érdekelt kis államok.

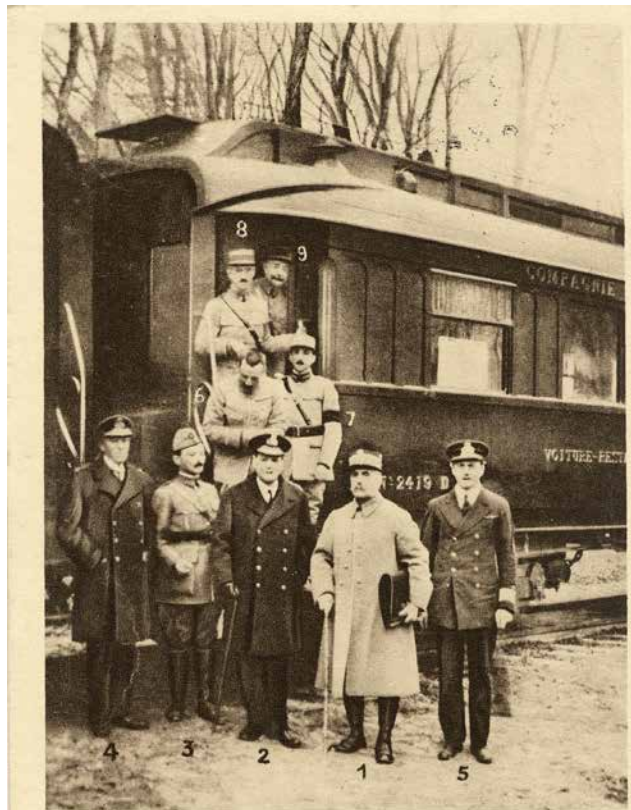
Számukra a békeszerződés létfontosságú okmány volt

és a franciák összefonódása szinte axiómává vált. Egy amerikai történész, Alfred Low ugyan már 1963-ban vitába szállt e véleménnyel, hangsúlyozva, hogy a békemű a szövetségesek közös alkotása volt, s hogy a közép-európai kérdésekben nem választották el őket lényeges koncepcionális ellentétek. Az elterjedt vélekedéseken azonban Low akkoriban vajmi keveset változtatott, jócskán módosult azonban a szemlélet a legutóbbi években, mióta kezdtek olyan tanulmányok megjelenni, amelyek

már francia okmányokra épültek. A legújabb publikációk szerzői már nem tulajdonítanak döntő, sőt csaknem kizárólagos szerepet a francia politikának az 1918–1919-es közép-európai eseményekben.

Noha Franciaország szerepét valóban érdemes újra átgondolni, mégis kétségtelen, hogy részben a hagyományos felfogás is valóságselemekre épült. Éppen ezért lehetett a valóság látszatának fenntartásával mérhetetlenül felnagyítani a francia álláspont jelentőségét. Jóllehet a francia kormány egyetlen cikkelyt sem fogalmazott egyedül, a konferencián végig az angolszász szövetségeseivel kialakított közös álláspont alapján járt el mindazokban az ügyekben,

1918. november 11., 7.30.
Alighanem a világ leghíresebb vasúti kocsija előtt az antant hadseregeinek parancsnokai a fegyverszüneti egyezmény aláírása előtt

415. - Photographie prise le 11 Novembre 1918 à 7 h. 30. au moment où le Marechal Foch part pour Paris remettre au gouvernement français le texte de l'Armistice qui vient d'être signé avec l'Allemagne.

1. Marechal Foch	6. Général Desticker
2. Amiral Sir R. Wemyss	7. Capitaine de Mierry
3. Général Weygand	8. Commandant Riedinger
4. Contre-Amiral G. Hope	9. Officier-Interprète Laperche
5. Captain Marriott	

Gluck-Pupier
Reproduction interdite

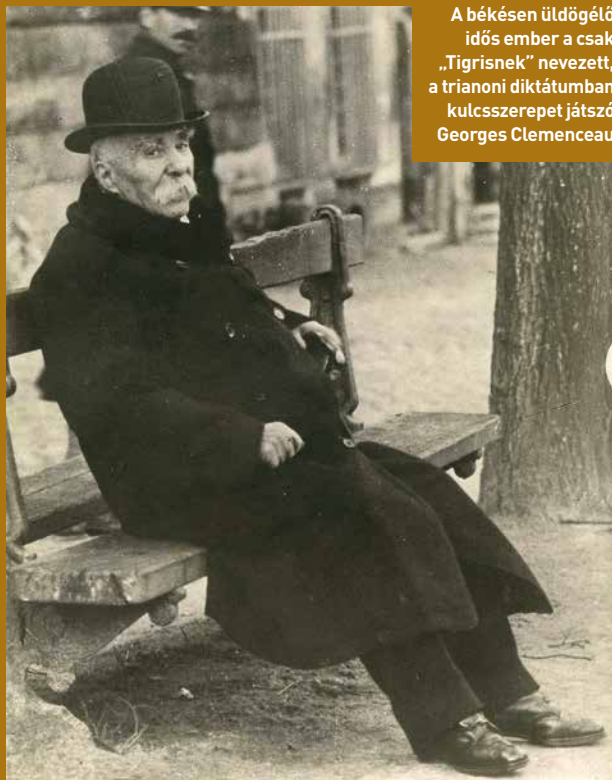

Balra: Brit és amerikai katonák ünnepelnek Párizsban

Balra lent: Woodrow Wilson, akinek 14 pontját gyakorlatilag lesöpörték az asztalról

Lent: New York konfettibe fullad 1918-ban, a fegyverszünet napján

A békésen üldögélő
idős ember a csak
„Tigrisnek” nevezett,
a trianoni diktátumban
kulcsszerepet játszó
Georges Clemenceau

Az angolszász
„békecsináló”,
Lloyd George

A győztesek (balról jobbra): Joffre, Foch, Haig
marsallok, Pershing tábornok és Pétain marsall
az 1919-es július 14-i parádéra várakoznak

CULTIRS / AKG-IMAGES

A francia befolyást megalapozta a katonai erő. Az olaszokon kívül csak francia szövetséges csapatok állomásoztak a térségben

amelyek egyáltalán a konferencia elé kerültek, mégsem vitás és a maga idején sem volt az, hogy Közép-Európában az említett két partnerrel ellentétben nemcsak ő volt az első számú érdekelt, hanem együttal az a hatalom is, amely a katonai jelenlét előnyeit elsősorban élvezte. A jövőt alapjában meghatározó, sorsdöntő időszakban, 1918 végén és 1919 elején az angolok és az amerikaiak elismerték itt a franciák elsődrendű érdekelttségét, s így ezekben a kérdésekben a francia álláspont szinte automatikusan érvényesülhetett; néha kisebb-nagyobb vita árán, többnyire azonban anélkül.

A francia befolyást megalapozta a katonai erő. Az olaszokon kívül csak francia szövetséges csapatok állomásoztak a térségben. Miután Olaszország meghasonlott a békekonferenciával, szinte egyedül Franciaországra szállt Közép-Európában a konferencia zsandárának szerepe. Megérlelődött az a meggyőződés, hogy Közép-Kelet-Európa sorsáról nem a konferencia, sőt talán nem is a francia kormány, hanem néhány francia tábornok dönt. E feltevést szintén erős fenntartásokkal kell kezelni, noha annyi igaz belőle, hogy egy-egy katonai személyiség néha nagyobb szabadságot vett magának, mint ami megillette, s hogy néhány itteni probléma elfajulásához a tábornokok egymás közötti intrikái, valamint a katonai és a politikai vezetők ellentétei is hozzájárultak.

Tovább növelte a kis államok szemében Franciaország súlyát, hogy a konferencián Clemenceau elnökölt. Ennek eredményeként a konferencia minden döntése – akár kedvére való volt, akár nem – valamilyen módon a nevéhez fűződött. A valóságban azonban Clemenceau számos olyan iratot aláírt a konferencia nevében, amit saját nevében soha nem írt volna alá.

A francia kormány szerepének megítélésén kívül felülvizsgálatra szorul az is, hogy valójában mik voltak Franciaország politikai szándékai és miképpen viszonyult egymáshoz szándék és valóság. Magyarországon többen úgy vélték, hogy amikor a francia politikai vezetők a Magyarországgal szemben felállított követelményeket mérlegelték, a magyar belpolitikai életre akartak nyomást gyakorolni, s a mindenkori belpolitikát tartották szem előtt. E felfogás több változatban felmerült: értelmezték megtorlásoként Károlyi demokratszavával szemben, szankcióként a Tanácsköztársaság miatt, de úgy is, mint az ellenforradalmi rendszer túlkapasainak visszahatását. Bár kevésbé éles formában, e felfogás osztrák változatait is meg lehet találni. Egyesek szerint például

a Saint-Germaini béke büntetés volt az osztrák szociáldemokraták túlságosan radikális belpolitikája, mások szerint viszont az osztrákok jelentős részének ama kívánsága miatt, hogy Németországhoz csatlakozzanak.

Belpolitikai megítélésektől, ellen- és rokonszenvektől természetesen soha nem volt mentes a nagypolitika. Különösen nehéz lett volna teljes objektivitást várni Clemenceau-tól, aki politikai nézeteit mindig is elkötelezetten és szenvedélyesen képviselte; impulzivitása hajlott korában sem hagyta el. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a politikai-érzelmi tényező jelentőségét is kisebb térre kell szorítanunk, és lényegesen nagyobb szerepet kell tulajdonítanunk a két említett ország objektív helyzetének, s annak a történeti folyamatnak, amely által ebbe az objektív helyzetbe került. Magyarország kilátásait már a fegyverszünet aláírása előtt meghatározta, hogy szó sem lehetett a zömében idegen etnikumú területek megtartásáról, sőt az újrendezéskor számítani kellett rá, hogy az antant vele szemben a keletkező új államokat, illetve a szövetséges régi országokat fogja támogatni. Ez utóbbiak már a háború alatt kifejezésre jutatták valamilyen módon antantbarátságukat, esetleg hadat is

viseltek, s ezért velük szemben a hatalmak kötelezettségeket is vállaltak. Ezen az alapkoncepción nem tudott érdemben módosítani a magyar demokrácia stabilizálódásához fűződő francia érdek, nem változtatott lényegesen a Tanácsköztársaság megdöntésére tett erőfeszítés, s a békefeltételeken sem a proletárhatalomtól való megszabadulás öröme nem javított, sem az ellenforradalmi rezsimmel szemben táplált érzelmek nem rontottak, de nem is szépítettek.

Az osztrák kérdés megítélésében ezzel szemben a konferencia idején nem jelentéktelen módosulás történt. Miután a szövetségesek úgy döntöttek, hogy Ausztria nem csatlakozhat Németországhoz, keresni kezdték az önállóság feltételeit, és azon voltak, hogy kedvet is

Foch marsall Pershing tábornokkal, az amerikai csapatok főparancsnokával

A magyar delegáció elindul a béketárgyalásra; középen a küldöttség vezetője, gróf Apponyi Albert

A magyar békedelegáció fogadása Versailles-ban

CULTIRIS / AKG-IMAGES

csináljanak hozzá. Így az Anschluss-probléma felmerülése és eltemetése végeredményben nem károsan, hanem előnyösen befolyásolta az osztrák kérdés megítélését.

A két ország 1918. évi helyzete tehát alapjában meghatározott volt, de nem volt minden részletében eleve elrendelt. Az előzetes antantkoncepció, lévén globális és távolról sem végleges minden egyes kis kérdésben, hagyott valamelyes teret ahhoz, hogy a mindenkori belpolitikai helyzet megítélése, a politikai erők játéka, az események, a véletlenek, a személyes hatások és ellenhatások módosítsanak rajta. Alapkérdés persze az is, hogy az 1918-ra kialakult és már változtathatatlanak tűnő helyzetre hatottak-e és ha igen, mennyiben a további, működésben levő katonai, politikai erők, elemek.

A francia kormányzat valóságos szerepét és szándékait leginkább a konferencia utóélete torzította el. A békeszerződés idején a készülő „mű”-vel egyetlen kis állam sem volt elégedett. Ha az osztrák és a magyar politikusok porig voltak sújtra, és úgy látták, hogy az országaikkal szemben elkövetett igazságtalanságnak a történelem nem ismeri párját, a többiek – csehek, szlovákok, szerbek, szlovének, románok – ezer okot találtak a sértettségre és arra, hogy a franciák és közelebről Clemenceau „önkényéről” beszéljenek.

A helyzet egy vonatkozásban később sem változott. Mindkét csoport, mind a vesztesek, mind a győztesek, továbbra is az elsődleges francia befolyás és felelősség hangsúlyozásában voltak érdekeltek. A kedvezményezett országok legfőbb támasza – megszerzett új státusuk biztosításában, a stabilizálásban, külkapcsolataik kiépítésében – Franciaország lett. Ahogy a kapcsolatok kibontakoztak és szövetségi rendszerre szilárdultak, feledésbe merültek a sérelmek, elfelejtődött a „francia hatalmi önkény”, s Franciaország – visszamenőleg és a jövőre nézve reményt kelten – a szövetségi hűség megtestesítőjévé vált. A húszas évek második felére a politikai ideológiában, a publicisztikában már nem maradt más, mint a francia politika rózsaszínű oldala, olyan árnyalata, amellyel a maga idején nem nagyon dicsekedhetett.

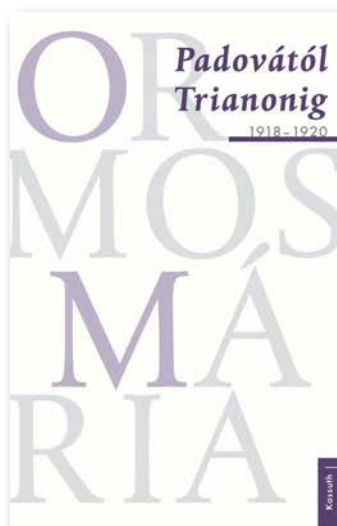
Ez azonban csak eggyel több ok volt arra, hogy a másik táborban, és főleg Magyarországon, a francia kormány cselekedeteivel szembeni gyanakvás meggyőződéssé váljon: minden megalázásért, csonkításért, gazdasági nehézségért, a politikai és pénzügyi instabilitásért, az ésszerű megoldások hiányáért Franciaország a felelős. Ez a séma több okból is hasznos volt. Minden uralkodó csoport mindenkor igyekszik bűnbakot találni kudarcaiért. Kisebb kudarcokért is, mint amilyen az Osztrák–Magyar Monarchiát érte. Ausztria és Magyarország szempontjából a belső felelősség megállapítása vagy elhárítása mellett, ami a mindenkori belpolitikai alakulások függvénye volt, a külső felelős szerepének betöltésére Franciaország volt a legalkalmasabb, mivel a francia politika mind jobban összefonódott a rivális csoportok politikájával. Az antant egészeről különben sem volt tanácsos beszélni, már csak azért sem, mert a két ország egy ideig az angolszász hatalmaktól remélt ellensúlyt Franciaországgal és a környező kis államokkal szemben.

A francia politika utólag következetesen egységesnek tűnhetett nemcsak a Monarchia feldarabolásában, de a térség két táborra szakításában, a kisantant megteremtésében is

E tényezők együttesen azt eredményezték, hogy a francia politika utólag következetesen egységesnek tűnhetett nemcsak a Monarchia feldarabolásában, de a térség két táborra szakításában, a kisantant megteremtésében is. Nem elhanyagolható e kép kialakításában maguknak a franciáknak az igyekezete, hogy a francia politikát mindenkor elvinek, következetesnek, racionálisnak, szövetségi vonatkozásban pedig feltétlenül hűségnek tüntessék fel. Vagyis olyan politikának, amely tulajdonképpen nem is politika már, hanem sokkal inkább eszmei és morális koncepció. A francia politikai gondolkodás egyik fő vonása talán éppen az volt, hogy önmagát – szemben az angolszász farizeussággal és a német cinizmussal – az imént körvonalazottak szellemében írta le. Ennek alapján óhatatlanul az a benyomás keletkezik, hogy e kényszerképzet a francia politikusokat hatalmas energiapocskolásra készítette, ha el akarták érni – márpedig kétségtelenül szerették volna –, hogy politikai hátraarcaikat, kényszermegoldásaikat, taktikamódosításait elfedjék és később elfeledtessék.

A második világháború után a békeszerződésekkel összefüggő kérdések megítélésében megszűnt a nyilvános politikai polémia. Azt azonban, hogy az irodalom jó részében a mai napig fellelhető hagyományos felfogás, illetve annak valamilyen megújított formája a politikai ítéletek és előítéletek függvénye-e, vagy első-

sorban az anyagfeltárás hiányával magyarázható, nehéz eldönteni. Valószínűleg erről is, arról is szó van. A nagy nemzeti megrázkódtatások által kiváltott érzelmek – akármilyen előjelűek is – láthatóan sokáig képesek elevenek maradni, még akkor is, ha csillapító vagy közömbösítő hatások érik őket. ■

Ormos Mária (1930–2019)
történész, egyetemi tanár,
az MTA rendes tagja